

Joanna Osiejewicz

"Lingwistyka Języków Specjalistycznych", Sambor Grucza, Warszawa 2008 : [recenzja]

Lingwistyka Stosowana / Applied Linguistics / Angewandte Linguistik nr 1,
255-260

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

RECENZJE I PRZEGLĄDY

**Sambor GRUCZA *Lingwistyka Języków Specjalistycznych*.
Katedra Języków Specjalistycznych i Katedra Teorii Języków
i Akwizycji Językowej, Uniwersytet Warszawski,
Warszawa 2008, 257 s.**

„Przed kilku laty, gdy zrozumiałem wagę języków specjalistycznych, uczyniłem je głównym przedmiotem moich zainteresowań naukowych” (s. 10) – pisze prof. dr hab. Sambor Grucza w swej najnowszej monografii. Swoją pracę naukową autor oparł na antropocentrycznej teorii języków prof. Franciszka Gruczy, rozwinął jednak jego tezy w odniesieniu do języków specjalistycznych, konstytuując lingwistykę języków specjalistycznych. Zamyśł autora jest stricte antropocentryczny i uwolniony od tradycyjnie pojmowanych koncepcji. Jego zdaniem lingwistyka języków specjalistycznych to dziedzina zajmująca się strukturami tekstów specjalistycznych i regułami posługiwania się nimi, a dopiero w dalszej kolejności specjalistycznymi leksykonami. Oznacza to, że badania lingwistyczne winny polegać najpierw na analizie konkretnych tekstów specjalistycznych, a następnie dopiero na rekonstrukcji ich komponentów terminologicznych. Stanowisko to wyrażane jest konsekwentnie w całej pracy. Celem recenzowanej pracy w określeniu autora jest lepsze teoretyczne ufundowanie lingwistyki języków specjalistycznych oraz dalsze precyzowanie jej języka specjalistycznego.

We wprowadzeniu do książki autor pokrótce przedstawił swoje poglądy dotyczące genezy i znaczenia języków specjalistycznych oraz badań nad nimi, a także swój sposób rozumienia lingwistyki języków specjalistycznych i przedmiotu jej badań. Następnie przybliżył czytelnikowi treści wyrażone w poszczególnych rozdziałach.

Rozdział pierwszy podzielony został na sześć podrozdziałów, w których autor metodycznie przedstawił historię badań naukowych nad językami specjalistycznymi. Rozpoczynając od uwag ogólnych o segmentacji i taksonomii historii języków specjalistycznych i zajmowania się nimi, autor omówił dzieje nielingwistycznej i lingwistycznej działalności terminologicznej w Europie (ze szczególnym uwzględnieniem Niemiec i Polski), wyróżniając chronologicznie praktyczną działalność terminologiczną i analityczne badania terminologiczne. Autor wskazał na konflikt pomiędzy potrzebami i możliwościami terminologicznymi współczesnego człowieka znamionujący obecną cywilizację. Podkreślił także wieloznaczność nazwy „terminologia”/„Terminologie” i brak konsekwencji w jej używaniu.

Następnie zaprezentował proces kształtowania się lingwistyki języków specjalistycznych od poziomu terminologicznego do syntaktycznego, ukazując znamiona badań europejskich i angloamerykańskich, przy okazji krytycznie oceniając tradycyjną kategoryzację języków specjalistycznych. W dalszej kolejności autor w skrócie przedstawił etap poszerzania się zakresu zainteresowań lingwistyki języków specjalistycznych o zagadnienia tekstologiczne, czyli przenoszenia osiągnięć ogólnej lingwistyki tekstu na lingwistykę języków specjalistycznych. Za największe osiągnięcie ówczesnych rozważań uznał znaczne zintensyfikowanie badań i poszerzenie dzięki temu wiedzy na temat języków specjalistycznych, a za najważniejszy mankament – ograniczenie perspektywą ogólnej lingwistyki tekstu, czego konsekwencją było m.in. niedostrzeżenie ich funkcji kognitywnych. Na koniec autor opisał etap komunikacyjno-kognitywny zainicjowany przez usytuowanie tekstu specjalistycznego w centralnym punkcie obserwacji lingwistyki języków specjalistycznych i wykroczenie poza ramy perspektywy leksykalno-zdaniowej. Podsumowując rozdział, stwierdził, że w historii zajmowania się językami specjalistycznymi charakterystyczny jest proces ciągłego poszerzania perspektywy analitycznej i uzupełniania zbioru aspektów branych pod uwagę w badaniach wcześniejszych. Skoncentrowanie uwagi na tekstach specjalistycznych, choć bez wątplenia pozytywne, skutkowało jednakże brakiem zainteresowania wiedzą specjalistyczną. Z kolei ponowne włączenie wiedzy w obszar zainteresowań nowoczesnej lingwistyki języków specjalistycznych w wyniku przeniesienia na jej grunt psychologii kognitywnej, modularnej teorii tekstu oraz niektórych idei lingwistyki kognitywnej spowodowało znaczne zróżnicowanie obieranych celów i stosowanych metod. W konsekwencji autor wskazał na potrzebę wypracowania zintegrowanej koncepcji lingwistyki języków specjalistycznych, która jego zdaniem winna opierać się przede wszystkim na antropocentrycznej teorii rzeczywistych języków ludzkich.

W rozdziale drugim niniejszej pracy, podzielonym na cztery podrozdziały, szczegółowo omówiono dotychczasowe sposoby ujmowania i traktowania kognitywnych funkcji języka. Na wstępie autor przedstawił dawniejsze zainteresowania kognitywną funkcją języków ludzkich, prezentując koncepcje nurtów kognitywnych na gruncie wykraczającym poza samą lingwistykę. Wskazał przy tym na konieczność dokonania wyboru tych zagadnień z tego zakresu, które lingwistyka języków specjalistycznych winna objąć swym zainteresowaniem, gdyż ograniczenie jej jedynie do funkcji komunikacyjnych jest jego zdaniem niewystarczające. W dalszej części tego rozdziału autor przedstawił filozoficzne podejścia do zagadnienia „język a poznanie”, wyodrębniając podejścia epistemologiczne oraz osiągnięcia filozofii języka, jako konieczne do przeniesienia na grunt lingwistyki języków specjalistycznych. Następnie zaprezentował założenia i drogi rozwoju kognitywnej lingwistyki tekstu, wskazując na jej daleko idące wewnętrzne zróżnicowanie. Zwrócił też uwagę na to, iż dzięki rozważaniom podjętym w ramach lingwistyki kognitywnej wprowadzono człowieka i jego mózg w obszar zainteresowań samej lingwistyki, choć nie wyjaśniono relacji między mózgiem i językiem oraz nie uniknięto mankamentu ogólnikowości. Na koniec poruszył kwestię ekonomicznego i informatycznego zainteresowania wiedzą podnosząc, iż najważniejszą

wadą rzeczonych działań jest traktowanie wiedzy tak, jak gdyby zawierała się ona w produktach wytwarzanych na jej podstawie, a nie w mózgach ludzkich.

Głównym celem rozdziału trzeciego jest przedstawienie generalnego modelu lingwistyki języków specjalistycznych, zorientowanej w szczególności na kognitywne języki specjalistyczne. Za punkt wyjścia do jego realizacji autor przyjął wnioski z dotychczasowych rozważań lingwistyki języków specjalistycznych, a mianowicie: potrzebę intensyfikacji badań dotyczących kognitywnych języków specjalistycznych oraz zagadnień dotyczących wiedzy, a z drugiej strony konieczność zintegrowania badań dotyczących języków specjalistycznych z rozważaniami dotyczącymi wiedzy, badań dotyczących funkcji komunikacyjnej języków specjalistycznych z badaniami odnoszącymi się do ich funkcji kognitywnej, oraz badań dotyczących leksykalnych elementów języków specjalistycznych z badaniami dotyczącymi ich elementów zdaniowych i tekstowych. Następnie autor zreferował najważniejsze założenia antropocentrycznej teorii rzeczywistych języków ludzkich wg F. Gruczy jako podstawę do zbudowania zapowiedzanego modelu lingwistyki kognitywnych języków specjalistycznych. Zaznaczył przy tym wyraźnie, iż żadne wyrażenia językowe nie zawierają w sobie wiedzy, ani nie są jej modelami, lecz są jedynie jej eksponentami. Słuszność tego stanowiska autor poparł przykładami innych badaczy dostrzegających, na przestrzeni lat, zasadność założeń teorii antropocentrycznej. Następnie S. Grucza przeszedł do nakreślenia modelu języków specjalistycznych w świetle teorii antropocentrycznej. W tym celu w pierwszej kolejności przypomniał założenia i implikacje tradycyjnego (wariantowego) podejścia do języków specjalistycznych. Orzekł jednoznacznie, że w rzeczywistości istnieją tylko języki specjalistyczne konkretnych (rzeczywistych) mówców – słuchaczy – specjalistów (idiolekty specjalistyczne), stanowiące ich pewne immanentne, integralne i konstytutywne właściwości. Według autora tylko one są w stanie spełniać konkretne funkcje, tzn. nie tylko środka wyrażania wiedzy specjalistycznej, lecz przede wszystkim jej „przyswajania”, tworzenia i porządkowania, oraz że tylko te idiolekty są zarówno punktem wyjścia, jak i punktem ostatecznego odniesienia rozważań lingwistyki języków specjalistycznych. Autor wskazał na fakt, iż rekonstrukcja (opisanie) jakiegokolwiek idiolektu specjalistycznego wymaga w pierwszym rzędzie analizy odpowiednich tekstów specjalistycznych, czyli tekstów wyrażających wiedzę specjalistyczną. Specjalistyczne terminologie postrzegać należy zatem za istotne, ale nie jedyne współczynniki idiolektów specjalistycznych, tym bardziej, że kwestia uznania konkretnych terminów za specjalistyczne może zostać rozstrzygnięta tylko na podstawie analizy konkretnych tekstów specjalistycznych. Oznacza to, że terminologiczne podejście do idiolektów specjalistycznych należy odrzucić na korzyść tekstowego, gdyż tylko tak możliwa jest ich rekonstrukcja. Następnie autor rozważył relację idiolektu specjalistycznego i idiolektu podstawowego konkludując, iż idiolekt podstawowy jest pełnym (kompletnym) językiem rzeczywistym obejmującym swoistą fonemikę, grafemikę, morfemikę, gramatykę i leksykę niespecialistyczną, podczas gdy idiolekt specjalistyczny bazuje na idiolektie podstawowym i nie jest językiem pełnym (kompletnym), lecz konstytuuje go właściwa mu terminologia i tekstemika. Zasadnicza różnica pomiędzy rzeczo-

nymi idiolektami polega także na tym, że idiolekty specjalistyczne w przeciwieństwie do idiolektów podstawowych spełniają funkcje kognitywne i pod względem funkcjonalnym winny być traktowane jako języki pełne. Pamiętać należy także, że idiolekty specjalistyczne są autonomiczne zarówno względem języka podstawowego, jak i innych idiolektów specjalistycznych, gdyż podczas tłumaczenia tekstów sformułowanych np. w języku fizyki na teksty sformułowane np. w języku lingwistyki nie ma możliwości zachowania tej samej wartości informacyjnej. Autor stwierdził, iż obiektami konstytuującymi właściwy przedmiot antropocentrycznej lingwistyki języków specjalistycznych są konkretni (rzeczywiści) specjaliści, a zatem lingwistyka języków specjalistycznych zajmuje się konkretnymi osobami posiadającymi odpowiednią formacyjną (generatywną) i funkcyjną kompetencję specjalistyczną. Osoby te potrafią wykonywać jakiś rodzaj specjalistycznej pracy i posiadają związaną z nią praktyczną i/lub teoretyczną wiedzę specjalistyczną. W obrębie kompetencji specjalistycznej umożliwiającej wyrażanie tej wiedzy autor wyróżnia takie jej współczynniki, jak specjalistyczna kompetencja językowa (umiejętności formacyjne (generatywne) oraz funkcyjne, czyli umiejętności tworzenia wyrażeń językowych i posługiwania się nimi), specjalistyczna kompetencja dyskursywna (umiejętność prowadzenia dyskursu za pomocą tekstów graficznych lub audialnych) oraz specjalistyczna kompetencja (inter)kulturowa (umiejętność komunikowania się pomiędzy specjalistami reprezentującymi różne kultury etniczne lub dziedzinowe). Przedostatni podrozdział S. Grucza poświęcił wiedzy specjalistycznej w świetle teorii antropocentrycznej. Najpierw przedstawił tezy wyjściowe teorii antropocentrycznej dotyczące wiedzy, wyjaśniając, iż rzeczywistość istnieje tylko wiedza specjalistyczna konkretnych (rzeczywistych) osób (specjalistów) stanowiąca ich immanentne właściwości, czyli idiomiedza. Analogicznie do rozważań dotyczących języka autor podkreślił, że poliwiedza specjalistyczna, czyli suma logiczna zbioru wziętych pod uwagę idiomiedz specjalistycznych, nie może być traktowana jako rzeczywistość istniejąca, gdyż stanowi jedynie pewien konstrukt intelektualny. Wyjaśnił też, że każdy człowiek tworzy (rekonstruuje) swoją wiedzę specjalistyczną samodzielnie, a proces ten nosi nazwę „zdobywania” lub „przyswajania” wiedzy. Wiedza nie jest również dostępna żadnej obserwacji empirycznej i można ją jedynie opisać, czyli zrekonstruować na podstawie analizy tekstów specjalistycznych. Następnie dokonał polemiki z tradycyjną kategoryzacją wiedzy i zaprezentował kategoryzację wiedzy specjalistycznej na gruncie teorii antropocentrycznej. W ostatnim podrozdziale autor omówił fenomen tekstów specjalistycznych w świetle teorii antropocentrycznej. Na wstępie wskazał na wysoce niezadowolający stan teoretycznej refleksji dotyczącej tekstów specjalistycznych w obrębie lingwistyki języków specjalistycznych. Obalił też pogląd, jakoby terminy specjalistyczne pełniły funkcję tekstotwórczą i zwrócił uwagę na mankamenty terminologicznego ujmowania zarówno języków, jak i tekstów specjalistycznych. Podkreślił przy tym treściową i zakresową wieloznaczność wyrażeń „tekst” i „dyskurs”, które jego zdaniem nie powinny być utożsamiane, gdyż teksty to konkretne wyrażenia wytworzone celowo przez ich twórców, a dyskursy to interaktywne posługiwanie się konkretnymi tekstami przez określone osoby.

Ostatni, czwarty rozdział S. Grucza poświęcił materiałowi, przedmiotowi oraz zadaniom lingwistyki języków specjalistycznych. Na wstępie podkreślił, że w swojej pracy zajął się w zasadzie wyłącznie lingwistyką rzeczywistych języków specjalistycznych. Stwierdził, że obiektami stanowiącymi prymarny materiał badawczy lingwistyki języków specjalistycznych są konkretne teksty specjalistyczne, a jej właściwy przedmiot konstytuują zdefiniowani specjaliści, którzy potrafią tworzyć i nadawać i/lub odbierać i rozumieć teksty specjalistyczne, oraz posługują się dyskursami specjalistycznymi. Przedmiot lingwistyki języków specjalistycznych można zróżnicować w zależności od tego, jakie współczynniki umożliwiające specjalistom wyżej wymienione czynności zostaną wzięte pod uwagę. W ujęciu antropocentrycznym należy jego zdaniem ponadto przyjąć, że realnie istnieje tyle przedmiotów lingwistyki języków specjalistycznych, ile specjalizacji wymienionych w ramach danej wspólnoty językowej. Autor trafnie zauważył, że zakres tego przedmiotu powinien być tak poszerzany, aby ostatecznie można było wziąć pod uwagę właściwości wszystkich specjalistów tej wspólnoty, a materiał badawczy lingwistyki języków specjalistycznych winien być traktowany jako zależny od jego twórców i/lub odbiorców. W zgodzie z modelem zadań nauki przedstawionym przez F. Gruczę autor zaprezentował zadania lingwistyki języków specjalistycznych, które podzielił na diagnostyczne, prognostyczne oraz anagnostyczne. Diagnoza obejmuje obserwację specjalistów, analizę ich tekstów i rekonstrukcję ich języków. Rozważania prognostyczne dotyczą samoistnego rozwoju badanych języków specjalistycznych oraz możliwości racjonalnej, konstruktywnej ingerencji w ich rozwój. Zadaniem anagnostyki jest badanie przeszłości i rozwoju języków specjalistycznych.

Praca kończy się obszernym i rzeczowym podsumowaniem, w którym autor przedstawił najważniejsze wnioski, do jakich doszedł w rezultacie rozważań zreferowanych w kolejnych częściach pracy.

Uwagę zwraca bogactwo merytoryczne pracy i jej obszerna bibliografia, która niewątpliwie świadczy o bardzo wnikliwym i gruntowym potraktowaniu określonej problematyki. Tym bardziej należy docenić możliwość zapoznania się z tak rozległym materiałem zebrany na łamach jednej publikacji. Praca ma bardzo uporządkowany układ zagadnień i charakteryzuje się z jednej strony obszernym i wnikliwym przedstawieniem obecnego stanu wiedzy, a z drugiej strony opracowany w niej integracyjny model lingwistyki języków specjalistycznych stanowi nowatorskie i kompleksowe opracowanie założeń lingwistyki języków specjalistycznych na gruncie antropocentrycznej teorii rzeczywistych języków ludzkich. W świetle rozważań poczynionych przez autora, takie kompletne rozwiązanie jawi się jako ważne i potrzebne, zwłaszcza iż brak jest podobnych prac innych autorów, dotyczących tej dziedziny.

Ogromną zaletą niniejszej publikacji jest stosunkowo przystępny sposób prowadzenia narracji przez jej autora, który pozwala na łatwiejszy odbiór wyrażonych treści. Dodatkowo autor posłużył się diagramami, systematyzującymi zgromadzone informacje.

Książka została wydana nakładem Wydawnictwa Euro–Edukacja w serii „Języki. Kultury. Teksty. Wiedza”. Niestety, jakość oprawy pozostawia wiele do życzenia, zwłaszcza że nie jest to pozycja beletrystyczna, lecz podręcznik, wymagający rekonstruowania wiedzy powoli i z rozmysłem, a który z pewnością przejdzie przez wiele rąk studentów i dydaktyków.

Uważny czytelnik dostrzeże wzmiankę autora o planowanej pracy dotyczącej badań anagnostycznych na gruncie lingwistyki języków specjalistycznych. Z niekłamany z zainteresowaniem czekam na tę następną pozycję.

Joanna O s i e j e w i c z

Urszula BURDA, Agnieszka DICKEL, Magdalena OLPIŃSKA
***Wirtschaftdeutsch*. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007, 176 s.**

Recenzowany podręcznik, którego autorzy są pracownikami naukowo-dydaktycznymi Katedry Języków Specjalistycznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz wykładowcami języka niemieckiego, prezentuje problematykę niemieckiego języka specjalistycznego z zakresu ekonomii i prawa. Autorki opracowały podręcznik, którego głównym założeniem – jak piszą we wstępie – jest integracja nauki języka specjalistycznego i rozwoju wiedzy specjalistycznej, potrzebnej w komunikacji dotyczącej polskiej rzeczywistości. W swojej pracy autorki powołują się na bogatą literaturę przedmiotu m.in. pozycje książkowe (20), czasopisma (2) oraz źródła internetowe (27). Podręcznik rozpoczyna się spisem treści, w dalszej części zamieszczona jest przedmowa, sporządzona w koncepcji naukowej bibliografia oraz dwanaście zasadniczych rozdziałów, po których następuje glosariusz oraz klucz do ćwiczeń.

Podręcznik skierowany jest przede wszystkim do studiujących na kierunkach ekonomicznych lub prawniczych i uczących się języka niemieckiego jako języka obcego. Kolejnych adresatów autorki widzą wśród osób mających zawodowo kontakt z językiem niemieckim, poruszających się na płaszczyźnie gospodarczej bądź prawnej. Ponadto książka może okazać się pomocna w celu lepszego zrozumienia polskich stosunków gospodarczych, politycznych i prawnych dla osób władających językiem niemieckim jako językiem ojczystym, a pracujących w Polsce i mających kontakt z polskimi przedsiębiorstwami czy instytucjami.

Autorki wyrażają przekonanie, iż podczas nauki języka obcego bardzo ważną rolę odgrywa nie tylko odpowiednia terminologia, lecz także obszerna (szczegółowa i kompletna) wiedza specjalistyczna w danej dziedzinie. Recenzowany podręcznik jest zatem, zdaniem autorek, (w stopniu najbardziej możliwym w ramach podręcznika) próbą integracji wiedzy językowej i specjalistycznej.

Zamieszczone w podręczniku teksty poruszają następującą problematykę: ustrój państwa polskiego i system polityczny (konstytucja, partie polityczne, podział wła-